

Др Бранко Р. Златковић

„ПРЕДШЕСТВА МИШАРСКА БОЈА“
У УСМЕНОЈ НАРОДНОЈ ХРОНИЦИ
И СВЕДОЧЕЊИМА САВРЕМЕНИКА*

У раду се хронолошки приказују историјски догађаји који су се током 1806. године збивали широм Дринског ратишта и који су претходили и представљали својеврстан увод одсудној Мишарској бици (1/13. август). Међутим, догађаји се не посматрају само с историографске тачке гледишта, већ се прате и оком усменог казивача и певача, недовољно књижевног мемоаристе и кореспондента, те и ретког хроничара. Докле званична историографија бележи свега неколико значајнијих обрачуна између српске и босанске турске војске, дотле претежно усмена, тзв. народна хроника, памти и описује и десетоструко више сукоба, обрачуна и чарки, те и преговора и, између бојева, ретких мирнодопских тренутака. У обимној и разноврсној прозној и поетски стилизованој грађи испољава се надасве фолклорна и у одјецима митизирана слика света, испуњена мегданима и окршајима, подвизима и смртима јунака, предсказањима, алегоричним сновима, реминисценцијама и сентенцама.

Кључне речи: Први српски устанак, 1806. година, Дринско ратиште, историографија, народна историја, хроника, епска песма, казивање, анегдота, предање, мемоари, кореспонденција.

Концем 1805. навалили су Турци да продиру преко Дрине из Босне у Србију у помоћ Турцима у Шапцу које су српски устаници држали под опсадом. На гласове о турским надирањима, Карађорђе је оставио положаје околу Београда и током фебруара 1806. упутио се Западном фронту. Из

---

* Овај рад резултат је делатности на пројекту *Српско усмено сиваралацијиво у интјер-културном коду* (178011) који се реализује у Институту за књижевност и уметност у Београду и који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. У наслову рада преузет је назив песме Симе Милутиновића Сарајлије (1993: 94–107). *Предшестиво* (рус.) – претходност, догађаји који претходе.

Палежа, где је приспео на конак, послао је Луку Лазаревића и Петра буљубашу да хитају Дрини преко које је код Зворника прешло 3.000 Турака под командом Мехмеда-бега Видајића, зворничког капетана. Бој који се био већ распламсао утихнуо је већ пошто су Лука и Петар приспели у српски логор, а који се простирао од утоке Јадра у Дрину код Лешнице и Ранитоваче. У току ноћи устаницима се са војском од око 600 људи придружио и Живко Дабић, а ујутро, 25. фебруара, отпочели су напади (Симић – Стојановић 2006: 88).¹ Срби су одбили Турке и нагнали су их у повлачење. У паничном бегу, Турци су ускакали у реку Јадар. Према традицијским сећањима, у тим окршајима особито се одликовао Бакал Милосав.² Он „троицу Турака у виру победе на миздрак (*койље*)“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 6). Међу бројним жртвама биле су и три турске поглавице. Њима Срби одсеку главе и однесу на Баир³ код Шапца Карађорђу и Јакову, који их предају некаквом момку, а он их однесе и истакне на бедем шабачке тврђаве, а у тврђаву убаца хартију с натписом да је то прва чета која је Шапчанима Турцима стигла у помоћ (ПЕРОВИЋ 1977: 155–156; МИЛИЋЕВИЋ 1888: 118; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 360). Одмах после боја, Лука Лазаревић јавио је Карађорђу о устаничкој победи, те и да су многе Турке посекли. „Карађорђе добивши таково известије, смејући се на множество изсечени Турака одговори: ’Гледајте, те повадите те лешеве из Дрине, да се нетрују људи, а и Сава се ево замути крвљу, па немају људи шта да пију’“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 6–7). Наречени поступци и изјаве испољавају особену устаничку етику. За разлику од пређашње класичније српске епске етике која је истицала изузетност противника, у устаничкој традицији противник се не поштује. Напротив, он се вређа и понижава (ЉУБИНКОВИЋ – ДРНДАРСКИ 2012: 237–243). Учестали поступци омаловажавања и унижавања противника, по правилу, активирају се у функцији подизања борбеног елана устаничке војске, али такође сведоче и о суштинској преради косовске идеологије и култа „царства небеског“. Устаничко предање и даље се живо надахњује косовским митом, али се текући проблеми доследно разрешавају на другачији, добитнички начин (ЉУБИНКОВИЋ – ДРНДАРСКИ 2012: 116, 209–212).

О обзорима новог устаничког доба, у коме акција смењује трансценденцију, сведочи и наредна изјава, такође, приписана Карађорђу. Пошто је и Ђорђе пристигао у ратни логор код Лешнице, и то у друштву Јакова Ненадовића и још шест стотина изабраних јунака, он упита какви су Турци. Петар буљубаша одговори да су „многи и одвећ снажни, да ће се тежко разбити“. Ђорђе љутито одрече: „Аферим! Поплаши се од Турака бошњака; гди ми толике досад разбисмо. Чекај, да видиш хоће л’ мене разбити“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 7). Не респектујући противника, Ђорђе је уливао поуздање

¹ Датирања се у тексту врше према новом календару.

² За њега се вели да је он први начинио шанац у равници код Лешнице за одбрану од босанских Турака (МИЛИЋЕВИЋ 1888: 25).

³ Део данашњег града Шапца, некада шабачко предграђе (АРАНИТОВИЋ 2005: 38).

саборцима који још увек нису испољавали довољно вере у сопствене снаге и моћи. Стихови Филипа Вишњића, такође, бележе да се Карађорђе дивно храброј и ратоборној реторици устаника. Када се војвода Стојан Чупић разматао јунаштвом, Вожд је одговорио: „Вала синко, Чупићу Стојане! / Нисам знао, што под скутом држим: / Кад без мене можеш војевати, / Сад ја, синко, могу почивати; / Да би тако, Стоко, и не било, / Доста мене, што говориш рабро“ (КАРАЦИЋ 1986: 211–212).

Искорењујући колебљивост, Вожд се нарочито борио и против непослушности и недисциплине војника. Аустријски официр и један од најранијих хроничара Устанка, Гедеон Ернест Маретић, бележи:

„Карађорђе (*је*) од почетка године (1806) обилазио угрожене границе. Немар и неслога старешина толико су га разједили да је одредио смртну казну за непоштовање његових наредби у војним пословима. Ова строга је деловала, јер мада су међу собом били несложни, сви су слушали заповести које је издавао Карађорђе“ (1987: 87–88).

Маретићеве тврдње сликовито конкретизују приче. Једна казује о Јовану буљубаши из Ваљевске нахије. Када дозна да је он одбио да брани шанац код Лешнице, Карађорђе

„дикну на њега, и одма га као непослушна заповеди везати, и уз њега још два три друга. ’Водите га, рече, у колебу, па код Ђурчина гроба нека пас виси, нека зна како старијега слушати ваља.’ Војска то чувши, зажали Јована, иначе добра човека, па изиђе сва из шанца пред Карађорђа, и узевши пушке за грлиће, а табан горе окренувши повиче у глас: ’Молимо Господару! Поклони нам Јована.’ И Карађорђе то видећи поклони им Јована, и они одоше у логор“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 7).

Намах после драматичног чина кажњавања, српска војска се распоредила за бој против три до четири хиљаде турских војника под командом Мехмед-бега Видајића. Убрзо се, 26. фебруара, приметне жестока борба у Жичком пољу, у Ранитовачи (Симић – Стојановић 2006: 88; Бура 2003: 47; Аранитовић 2005: 11–12). Према експресивним описима Милоша Светића (Јована Хаџића), „бој је овде такови био, да би рекао да сав луг пламти; Срби су ту од мртви коња бусије правили и бранили се. Само је Турски коња више од 200. мртви пало“ (1843/1844: 8). Турци су силно нападали, па је и неустрашиви Карађорђе потражио заклон, али је, и упркос томе, ипак у бусији био рањен. Срби су са много стрепње и пажње пропратили вест о Вождовом рањавању. У запису, протканом необичним и веома детаљним околностима, вели се да га удари „куршум један баш у врат под јабучицу кроз свилену мараму, но Бог и срећа учини, те најпре проби кроз једну врбову грану и ослаби док до врата дође“ (8). Тада се ранио и Јаков Ненадовић. Њега је „тане зврцнуло у главу“, па је одмах отишао у Бранковину да се лечи (1843/1844: 9; НЕНАДОВИЋ 1893: 170; ПЕРОВИЋ 1977: 158; ЈОКИЋ 1980: 200;

Вукићевић 1986: 360). Десетковани Срби узмакну, а Турци продру у Шабац. Благодарје својеврсном ефекту рикошета и само лакшим озледама, Карађорђе се уклони под брдо Видојевицу, на обронцима Цера, и после многа лутања и посртања по непознатом терену ушанчи се у некаквом шљивару, у селу Јеленчи. Но, још се српска војска није прибрала, а ујутро, 28. фебруара, Турци Шапчани на челу с Мехмедом Видајићем изврше напад. Ту је Карађорђе био једнако у опасности. Очито да се о неприличној ситуацији затим често приповедало, јер се о том догађају налазе варијанте. Према једној, Вожд је у шанцу говорио: „По души ти те шљиваре босанске, како неће да се без зла окану“ (Ненадовић 1893: 170; 1884: 579). Анегдоту је поетски варирао и Сима Милутиновић: „Нег’ и позно што шљивари значе, / Које дотле ј’ све за мање држо, / Нит’ се од њи таким надо бојцам’...“ (1993: 97). И потоњи пример испољава Вождову доследност, на којој се у традицији инсистира, да он и упркос турској надмоћи ипак потцењивачки збори о убојитости непријатеља. У боју, који је трајао васцели дан, ранио се и Карађорђу блиски Јанићије Ђурић из Страгара. Према Милутиновићевим сазнањима збило се овако: „Усред поља стигну Јањићија / С неколике стотин пјешака / Задоставшег, измаћ не могавши; / Но при срећи злој и добре има / Густ му с’ трњак на путу десио / Хат ког турски не мого насрнут“ (98). Но, пред вече, када је устаницима било и најтеже, изненада им пристигне спасоносна помоћ. Са временске дистанце од четири и по деценије, о томе сведок догађаја, Петар Јокић, казује „да су на Јеленчи Турци обколели Карађорђа и све нас да исеку. Јова (Белов) пред ноћ удари са 50 момака, уби Ђуртоглића заповедника, узме му мач, уђе у шанац и све нас избави (1980: 225; Милићевић 1876: 457–458). М. Светић пак пише да у одсудном моменту

„Бог и срећа нанесе калуђера Партенија и Јована Белова са једно 200. друга, те ови ударе из шуме изненада Турцима с леђа, па их забуне тако, да су ови одма узмаћи и отступити морали. И ту погибе Турцима Абдага Видаић, бивши војвода у првом примирју у Шабцу“ (1843/1844: 9).

За време овога боја Прота Матеја Ненадовић боравио је у Бечу у својству српског депутата. С временског одстојања од око две деценије,⁴ он је у *Мемоарима* назначени моменат битке у појединостима описао особито: „Неки калуђер из каонског манастира, Макарије, и Петар Молер са 20 момака из шуме проспу пушке, повичу: ’Јуриш, јуриш, браћо, ви одозго; побегоше Турци!’ Тако се Турци поплаше, побегну Шапцу“ (1893: 170; Ненадовић 1884: 578–579; Вукићевић 1986: 360).

Вероватно да су временска дистанца и распрострањеност мноштва приповедних варијаната замутили сећање о изворном збивању. У том процесу дошло је и до, за усмено памћење, карактеристичног мешања актера

⁴ Сматра се да је Прота Матеја почео да пише мемоаре пошто је пензионисан, око 1833. године (Ненадовић 1893: XVI).

догађаја, па је подвиг, можебити стога, у Протиној интерпретацији уместо Јовану Белову, јунаку на гласу о коме су се приповедала чуда од јунаштва, ипак приписан гласовитијем устанику – војводи Петру Николајевићу Молеру који је у оно доба свакако био веома привлачна личност за сустицање разноврсних приповедних сижеа. Може се претпоставити да је у том процесу дошло и до развијања једне од омиљених тема устаничког приповедног репертоара – ратног лукавства, премда се често одсуство људства и наоружања, те војне обучености и дисциплине морало надомештати индивидуалним јунаштвом, тактичким лукавствима или подвалама непријатељима (СТЕВАНОВИЋ 2002; ЗЛАТКОВИЋ 2007: 105–107).⁵

Међутим, још током боја у Јеленчи, допрли су гласови да се Хаци-бег из Сребренице упутио Ваљеву. Карађорђе је одмах упутио Јакову војску у помоћ. Док је војска пристигла, Турци су већ о Задушницама (1. март) доспели до Бранковине, спалили цркву и куће фамилије Ненадовића, као и околна села, а народ се спасавао у збеговима (ПРОТИЋ: 1893: 118; СИМИЋ – СТОЈАНОВИЋ 2006: 90). Након више окршаја мањег интензитета, Турци су се повукли преко Сокола у Босну, а Карађорђе је отишао пут Београда. На Западном фронту остао је војвода Јанко Катић. Њега је Вожд из Јеленче позвао писмом у помоћ. Он је са Јаковом продро у још неослобођену Соколску нахију и попалили турска села. Марта месеца, током Великог поста, стари је Мехмед-бег Видајић са седам хиљада Турака прешао Дрину и почео да хара и пали мачванска села и да роби становништво. Ни на какав отпор није наилазио, јер су се крајем фебруара кнезови и кметови у Мачви и делу Поцерине покорили Турцима (ПЕРОВИЋ 1977: 163; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 363). Међутим, са својим бећарима, једино се још држао одметнуто одважни мачвански војвода Стојан Чупић. Захваљујући и тој чињеници, његова је слава знатно одјекнула, па је на његов рачун и Леополд Ранке изрекао више похвала (2002: 84–85).

Но, и упркос исказаној храбрости, Чупић је био немоћан пред множином освајача, па је у помоћ позвао војводе Јанка Катића, Вујицу Вулићевића и Живка Дабића који су се налазили у селу Вукошићу. Пред Благовести, пошто се у селу Метковићу сусретну са војском Стојана Чупића, они пресретну Турке у Салашком пољу и приметну бој (СВЕТИЋ 1843/1844: 12). Према казивањима Васиља Шуманског, учесника и сведока Салашког боја, кога, уз Сићића Маринка, у својим стиховима помиње и Вишњић као Чупићеве „двije вјерне слуге“, Срби

---

⁵ Слично се казује и о борбама на Суводолу код Сјенице 1809, када Турци умало нису Карађорђа жива ухватили. Тада га је спасио војвода Вуле Илић Коларац. Знајући добро турски језик, он је хитро улетео на коњу међу Турке и викао из свег гласа: „Побегоше Турци! Побегоше Турци!“ Вулетов глас, који је био тако крупан да „звоне стакла у прозорима кад он обично говори“, направио је међу Турцима пометњу, те су их Срби убедљиво поразили, ранивши чак и самог турског предводника, пећког Нуман-пашу (РАНКЕ 2002: 115; МИЛИЋЕВИЋ 1888: 170, 263).

„сав плен, који се је онајвише у рогатој марви састојао с 200 момака своји одузму и цело ово турско војинство натраг сузбију, од кога прешавши част турске војске, поврати се опет у Босну, а Лешнички Турци отиду у Лешницу к својим кућама. Бој овај није више од једног дана трајао и у њему је равно 73 Турчина погинуло, а са српске стране само је један погинуо. Топова ни овде, као и у првим биткама није било“ (Поповић 2003: 193, 200–201).

Бој на Салашу, који не спада у ред најзнатнијих устаничких битака и који већина хроничара уопште и не помиње, славу дугује песми Филипа Вишњића. Очито да је слепог песника у описивању боја определила улога Стојана Чупића према коме је он, међу свеколиким устаницима, гајио највише епских симпатија. Тешко је помислити да би Вишњић пропустио да опева бој у коме се Чупић истакао, јер је он драгог му војводу помињао и поводом историјских догађаја у којима Змај од Ноћаја није ни учествовао.⁶ Усмена приповедна традиција, такође, велича чувара Мачве, хвали његове мегдане и исказано јунаштво. Вели се да је „са необичне одважности и хитрине прозван Змај од Ноћаја“. Истичу се његова пожртвованост и старешинске врлине. Сматра се да је био речит и добар говорник, те да је Карађорђе због тога изрекао познато запажање: „Ко ми надговори Чупића и натпише Молера даћу што затражи“ (Милићевић 1888: 838; Стојковић 1927: 157; Златковић 2007: 99). Међутим, комплексан приповедни репертоар Чупићевих одлика објединио је Филип Вишњић стиховима о Салашком боју. У песми, Чупић је представљен вандредно смелим, храбрим, пожртвованим, предузимљивим, речитим, убедљивим и домишљатим војсковођом. С обзиром на то да постоји више успешних интерпретација песме (Љубинковић – Дрндарски 2012: 25–31, 109–127; Сувајцић, 2010: 63–90; Матицки 1999: 72–74), дотицају се једино момената који су од значаја за предмете сопствених интересовања. Дакле, у већ поодмаклој фази песме, Змај од Ноћаја мудрим саветима и смелим обећањима припрема војводе Вујицу и Јанка, те и њихову малобројну војску од 200 устаника, за предстојећу битку. Он налаже да збаци с коња сувишан терет и обећава да ће достојно, како ред и обичају налажу, да сахрани евентуално настрадале. Предсказујући успех на „мејдану“ „лијепим сном“, он соколи војводе и војнике да се држе јуначки и да се не „пепрепану“ од множине турске војске. Пошто беседу поткрепи и традицијским мишљењем („Ја сам чуо од старијих људи: / Нема смрти без суђена дана, / Ни јунака без правог брата“), Чупић објављује предводништво у боју („Нека знате, ја ћу бити први“), и подучава да се пред надмоћнијим

⁶ У песми *Луко Лазаревић и Пејзо*, подноси драматичан извештај о погибији турске војске у обрачуну са четрдесет коњаника Луке Лазаревића, Турци замерају Али-паши неслан поход у Мачву и опомињу да би још драстичније страдали да је у боју учествовао и Стојан Чупић: „Још да бјеше Чупићу Стојане, / Не би тебе гласник Дрине преш’о, / Нит’ би им’о ко глас донијети, / Да ти каже каконо је било“ (Караџић 1986: 199; Љубинковић – Дрндарски 2012: 91, 114).

непријатељем послуже лукавством, једним од најубојитијих устаничких оружја и савезника:

„Око главе саруке завијте, / А по Турски сабље припашите, / И по турски коње разиграјте, / Да се Турци далек’ не осјете, / Нас је мало, а много Турака; / Па ајдемо право међу Турке, / Ко нас гође види од Турака, / Свак ће мислит’, њима индат иде; / А када се с’ Турцим’ изм’јешамо, / Да сви, браћо, Бога поменемо, / А по једну пушку избацимо, / Више пушак’ немојте бацати, / Већ тргните сабље од појаса, / Да кроз Турке јуриш учинимо, / Пак да Турке одмах рас’јечемо, / Рас’јечемо Турке на буљуке, / Нека не зна један за другога; / Тако ћемо Турке забунити.“

Чупић, на крају, налаже и обредно напијање поцерском ракијом: „Јоште браћо, да вам ријеч кажем: / Извадите дрвене чутуре, / Напијте се Поцерске ракије / Зарад’ срца и зарад’ слободе.“

Пошто је војска у свему послушала војводу, они одоше Турцима у срет, па се онако прерушени ћутке помешају са њима. У уверењу да је то неки одред њихове војске пошао у пљачку, Турци намах буду изненађени нападом и сасвим потучени. У препознатљивом тону устаничке епике, турски пораз пропраћа се подругливим стиховима: „Да се коме стати нагледати, / Како Српске сабље сијевају, / Мртве Турске главе зијевају!“

Међу малобројним Турцима који су успели да утекну пред оштрицама српског оружја био је и Мехмед капетан. Но, Чупић „жели да гласник не оде,“ па је турског предводника бесомучно гонио „за пуно два сата“, али га није стигао, јер му се „мрков“ уморио и зарадио „седам грдних рана“ (КАРАЦИЋ 1986: 142–148). Према сазнањима берлинског историчара Леополда Ранкеа, Чупић је другачије казивао о потери: „Причао је како је био већ достигао самог Мехмеда кад се стари окренуо, врло вешто му избио копље из руке и побегао“. Ранке још додаје да је војвода много држао и до одјека свог јунаштва у епици, па „кад је неки певач при јелу певао Чупићу песму о тој победи, Чупић је понешто исправљао и поклатио је певачу једног турског коња“ (2002: 85).⁷ Иако анегдота не открива идентитет гуслара, сматра се да је Чупић могао бити лично Вишњићев информатор о боју. Образлажући веродостојност песме, Милорад Панић Суреп претпоставља да је Вишњић овако подробне податке могао да добије „само из прве руке (можда од самог Чупића?) и на месту збивања“ (1967: 61–62).

Међутим, према сведочењу учесника Боја на Салашу, устаничког писара Антонија Протића, идеја о прерушавању Срба у Турке не припада Стојану Чупићу него Јанку Катићу (Протић 1980: 274).⁸ Протићеве наводе

⁷ Епска песма садржи народну историју достојну националног памћења. Вели се да је, стога, кнез Данило имао обичај да каже: „Црногорци! За сваку своју работу помислите шта ће гусле казати!“ (НЕНАДОВИЋ 1929: 15).

⁸ „Историчари сматрају да су његови (*Прошњићев*) подаци поуздани и жале што их нема нешто више, јер у њима има много ствари којих на другим местима нема.“ Његова

Милан Милићевић је доцније као анегдоту прикључио биографији Јанка Катића:

„О Благовестима, Турци пређу одонуд преко Дрине, и поробе село Совљак: силну марву потерају српску. Катић, кад то види, брже нареди да Срби збаце с коња бисаге, да сакрију своје косе, да завију чалме, и да коњма потегну попруге, па се, тако прерушени као да су Турци из Шапца, приближе к Турцима Бошњацима, и онда, на глас Катића: 'Јуриш, браћо!' Ударе јуначки, те Турке разбију, и натерају на Дрину, а марву им и све робље отму и врате. Мртвих Турака, том приликом, остало је на месту 67!“ (Милићевић 1888: 244)

Разлоге због којих је у усменој предаји дошло до мешања две знатне устаничке личности М. Дрндарски налази у чињеници што је Чупић Вишњићев „омиљени јунак, јунак коме припада највећи углед, највеће заслуге, онај кога се Турци највише плаше и ко им задаје најтеже поразе“. Ауторка, такође, претпоставља да је Јанко Катић у Вишњићевој епици потиснут у други план јер није био беспоговорно одан Карађорђу:

„Милићевић наводи да се Катић, осим јунаштом и разборитошћу, одликовао и 'тежњом за паметном и правичном управом у земљи'. Он је волео Карађорђа, али је ипак био међу оним војводама које су желеле да се уреди нека власт која би свачију, па и 'вождову наглост могла умеравати““ (2012: 91–92; СУВАЉЦИЋ 2010: 80).

Осим тога, треба имати на уму да је у тренутку настајања Вишњићеве песме (не пре 1809) успомена на храброг и разборитог војводу Јанка Катића већ почела да бледи (погинуо 1806. пред Мишарски бој), а насупрот томе слава и чување Змаја од Ноћаја били су у зениту.

Савремени биограф Јанка Катића и његов потомак, Миливоје Катић, овај неспоразум, на пример, разрешава тако што налази да је ту реч о два посебна боја, па овај други, у коме се ратним лукавством довио Јанко Катић, он смешта одмах после Боја на Салашу (Катић 2003: 56).⁹ Међу догађајима који непосредно следе Салашком боју, А. Протић описује битку која се распламсала услед забуне међу супротстављеним таборима (1980: 274–275). Наиме, Срби се са салашког бојишта врате у село Добрић испод Цера и ту ископају два шанчића. Радосни због победе, ујутро

„ударе у весеље; но тек што два плотуна избаце, а Турци Шапчани то чувши помисле да је бој, па полете као у помоћ, и здраво се побију, тако, да је са обе стране доста пало, нити је пре престало, док није Србска

казивања одликују се „одређеношћу датума, имена и места“ (Сечански 1954: 20; Самарцић 1980: 342).

⁹ Не зна се тачан дан битке на Салашу, али је несумњиво била пред Благовести (Протић 1980: 273; Вукићевић 1986: 651, Аранитовић 2005: 13).

војска на пуцњаву у помоћ притекла, и Турке у Шабац одбила“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 12).

Усмена устаничка хроника обилује сижеима о нехотичним бојевима који настају као резултати неспоразума, забуна или необавештености актера. Осим драматичких и трагичких конотација, овакви садржаји могу да се заснивају и на комици ситуације (в. Ђурић 1980: 50).

После Боја на Салашу, Чупић се налазио у Мачви, а Јанко Катић и Вујица Вулићевић упутили су се кућама да прославе Ускрс. Но, намах по празнику, према заповестима Хаџи-Сали-бега сребреничког, Осман Џора из Травника прикупио је око 5.800 војника и упутио се од Сокола у Ваљевску нахију. Харајући, Турци су успут запалили и кућу Луке Лазаревића у селу Свилеуви. На вести о томе, Лука, Живко Дабић, Јаков Ненадовић и Цинцар Јанко похитају за Турцима и застану их на конаку у селу Чучугама код Уба. Одмах распореде војску и у „око 2 сахата ноћи, када се Турци томе нису никако надали“ изврше напад. Утом им се прикључе и чете Милована Грбовића и Петра Николајевића Молера, као и околно српско становништво. Затечени Турци, донекле су се бранили и нападали, али пошто им настрада и сам предводник, Осман Џора, кога је иначе усмртило „једно момче“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 14), у њих се усели страх, па се надају у бекство. Докле је турска коњица махом успела да избегне српском оружју, дотле је пешадија грдно десеткована, јер „прича вели да се од пешака ни један једини није спасао“. Савременици бележе да су Турци „најпосле и обућу с ногу секли, само да боље бежати могу; али то им је слабо послужило, што су боси пре се подбијали. Овако уморени и исподбијани падали су и седали путем очекујући известну смрт. Ту се било и кољем и прошћем и кундаком.“ Усред турског разбојишта, памти се да су неки нападачи чак викали: „Отступи по Богу, та да је купус, много је; јер се по негди преко мртви ићи могло“ (14–15).¹⁰ Ту су се чак и деца светила Турцима. Прота Матеја пише да његов старији брат Петар „на конак четири жива доведе, те их једно дете исече. Казивао ми је“, вели даље, „скоро Гаја Дабић чије је оно дете било“ (1893: 174).¹¹ Преостале изнурене Турке пресретну још са својим четама Милић Кедић и Михаило Недић и стану да их бију и гоне до Соколске нахије, где их онда дочекају Гача и поп Мића из Скадра. У овом боју, на Светли уторак и Светлу среду, евидентира се 2.800 погинулих Турака, а оно што је утекло, тврди се, остало је „босо и голо и сакато“. Срби су тада задобили свакојака плена,

¹⁰ У устаничким казивањима, у виду општег места, фреквантан је поступак багателизације непријатељских живота. Отуда честа метафорична поређења одсечених турских глава са, рецимо, главицама купуса. Пошто је после Мишарског боја потукао Турке у Китову, Прота Никола Смиљанић писао је Карађорђу „да му је башча све самим Турским главама родила“ (НЕНАДОВИЋ 1884: 588). Уп. с црногорском варијантом: Гонећи Турке, Црногорци су један другом у шали викали: „Доста људи, доста; оставите што и за други пут“ (НЕНАДОВИЋ 1929: 10).

¹¹ У бици на Ртарима 1815. Турке Бошњаке убијале су и жене (КУНИБЕРТ 1988: 96).

„доста сабаља, ножева крвавих и пребијених, кундака и пушака такође испребијених, изломљених и од Турака сваке пљачке добијене“ (174; Милутиновић 1993: 87–88; Протић 1893: 119–120; Вукићевић 1986: 365–366). У завршним стиховима песме о боју на Чучугама, С. Милутиновић своди неславан биланс преживелих Турака: „Нешто их је преко исте (*Дрине, ѝрим. Б.З.*) умкло / И то ласно пребројит се могли, / Кад не прошли побручније игда“ (1993: 88). У другој песми, исти аутор описује приспеће претекле турске војске у Босну. Када их је онако више но уполовљене и изнурене дочекао, Хаџи-Сали-бег

„пак од јада своју гули браду; / Проклињао и час и недаћу, / А када се изридао био, / У сам Шабац крвју књигу пише / Опсједнутим петерици пашам“, / Што у помоћ дахијама дошли: / „Индату се моме не надајте, / Сву сатарих самобољу војску! / Ово дана пет хиљада спремим, / Слободнијег и хртника сама, / Да Рацима плећа ограишу / Пак у Шабац да се к вама спусте, / Избаве вас, ил’ укрепе тамо, / Ал несреће!... дочекани буду! / Те до у гроб памтиће с’ Чучуге; / Две хиљаде вратило се јадно, / И то бјежећ испопрекидани... / Нејма фајде ни од ког ми више, / Већ шта знате, и како се може / Притрпите!... / Докле везир са свом Босном сљезе, / Коншо ће вам хљеб дават на вјеру!“

„Књигу тужну и чемерну“ Турцима је дотурио Крста, кнез Рађевски, па је и одговор од шабачких паша одонео Хаџи-Сали-бегу. Стога је Милутиновић жалио што је доцније Карађорђе прогласио Крсту војводом, онда када је Рађевину ослободио Турака, јер се Крста прославио недостојним заслугама (1993: 98–99).

Описујући Хаџи-Сали-бегову реакцију о турској пропасти у бици код Чучуга, Милутиновић, између осталог, наводи и једну необичну и карактеристичну појединост – да је турски заповедник пашама у Шапцу написао писмо сопственом крвљу. Међутим, у устаничкој традицији се ауторство једног таквог писма, али далеко гласовитијег, везује за личност војводе Петра Николајевића Молера.¹² Он је са устаницима 1813. храбро и упорно

¹² Иако је овај податак широко прихваћен у српској историографији, његова веродостојност јесте свакако спорна, премда Вук о томе пише у најпознијем историографском делу (1860), те да у казивањима сведока и очевидаца о томе нема помена (Поповић 2003: 46). Стога, као и у више наврата до сада, настају недоумице о природи и сложености путева сељења приповедних мотива. У прилог проблематизацији питања, може се претпоставити да се, услед храброг држања и спасавања многих српских војника из опседнуте Лознице, чувени поступак Хаџи-Сали-бега временом везао за Петра Молера, јер ове две личности повезују и конкретни историјски догађаји. Наиме, Молер је био учесник боја на Чучугама 1806, а сребренички бег је 1813, заједно са Али-пашом Деренделијом, предводио турску војску из Босне у нападима на Лозницу коју је војвода Молер са војводом Бојом Богићевићем пожртвовано бранио. Молер је на преговоре тада позвао турске команданте, Деренделију и Хаџи-бега, и вешто их је обмањивао, придобијајући време за припрему спасоносног бега војске из Лознице. Такође, није без значаја ни податак, који Вук онако узгред саопштава, да

бранио Лозницу. Међутим, када су Турци прекинули и доток воде у српски шанац,

„Молер напише писмо Српскијем старјешинама (као што су ми казивали људи који су ондје били) *својом крвљу*, у коме они да гледају да их избеаве... Писмо ово однесе из шанца неки Пецо из Клубаца још с једним другом, којима даде Молер 10 дуката, и срећно прођу кроз Турке и писмо однесу у Српски логор“.

Пошто изостане одговор, Срби предузму бег из Лознице. Тада је погинуло много војника, а спасило се око две стотине (КАРАЦИЋ 1969б: 95).¹³

Уочи Ђурђевдана, с војском из Босне прешао је у Мачву Кулин капетан, пустошећи пред собом. Особито је зулум починио у селу Добрићу. Међутим, попут осталих учесталих упада Турака у Мачву 1806, током којих су се збивали једнако стравични злочини, а које данас, само на основу оскудних података, једва разазнајемо, вероватно би и овај догађај доживео исту судбу да се утом није случио редак подвиг Ивана Кнежевића. Упркос големим жртвама, он је успео да од Кулина откупи све српско робље. Несвакидашњи поступак није оставио равнодушне савременике и постао је посве привлачан усменим стилизацијама. Нарочито је подвиг Ивана Кнежевића обесмртио Филип Вишњић песмом коју је 1815. забележио Вук Караџић у манастиру Шишатовцу, а потом ју је први пут објавио већ 1919. у *Забавнику за годину 1820*. Димитрија Давидовића (КАРАЦИЋ 1986: 148–154, 535–636). На основу чувених стихова дознајемо о покретима Кулинове војске. Прешавши Босну и прегазивши Дрину, Турци су се улогорили крај Мачве. Одатле је Кулин позивао Србе да се предају, али не само да му се нико није одазивао, већ су га устаници мамили у унутрашњост земље. Међутим, један од најсвеснијих надвите опасности над становништвом Подриња, Поцерине и Мачве био је кнез Иван, „Семберији глава“. Он је често одлазио на подворење турском заповеднику не би ли га одобровољио. Спознавши да је српски кнез mudar, лукави Турчин заиште да се побратиме. Духовно сродство умири Кнежевића, па он стане да уверава Србе: „Не бојте се ропства од Кулина“. Међутим, док је он наивно ширио умирујуће гласове нахијом, Кулин га је преварио и „по Васкрсу пред светога Ђурђа“ дође у мачванско село Добрић. Уместо обећане заштите, он изврши покољ становништва. Убије 74 кмета, кнеза Илију и попа Филипа набију на колац, заробе 300 „робињница“, а село запале. Сугестивно најављујући и симболишући предстојећи милосрдни чин, експлицитном паралелом са Исусом Христом и апостолима, Вишњић већ посвећује кнеза: „Ето кнеже из нахије иде, / Таин вуче

се из некога разлога „мисило и говорило“ да је Хаџи-бег био „особити пријатељ Србима“, па можебити да поступак „пријатеља“ није било зазорно везати за тако гласовиту устаничку личност, као што је то био војвода Петар Молер (95–96; Златковић 2007: 101).

¹³ Вукове наводе пренело је више аутора: Миљевић 1876: 560–561; Каниц 1985: 387; Гавриловић 1901 II: 81.

у Турску ордију / Су својијех дванајест кметова“. Када види у турском логору српско робље, кнез „колико је срца милостива, / Трипут пада, па он обумира, / Гледајући јада ево од робља, / Низ образе грозне сузе лије.“ Ипак, пред Турцима он се претвара да је весео: „Утре сузе, па се силом смије“. По обичају, „пред Кулином преклони се кнеже, / Па му пође руци и папучи, / Па му Турски Бога називаше, / А Кулин му Бога приваташе.“ Песник, затим, драматузује психолошки напрегнута надмудривања двају искусних старешина и преговарача. У настојању да избави невољнике, Кнежевић се нимало не либи понижења нити одаје очајање. Пред силником, он „у земљицу љуби“ када овај зацепи износ од пет товара блага. Најпосле се нагоде за три товара. Продајући робље у Бељини, Иван прикупи два товара од земљака, а за трећину блага лично се задужи код Турака, Омера и мул’ Амета. Завршна епизода, смештена у порти Бродашке цркве, приказује слободно распуштање робља да иду „куд је коме драго“ (154).

Песма представља редак и јединствен епски пример у коме се подвиг не своди на манифестацију јуначког понашања. Напротив, Иван Кнежевић се нејуначки понаша. У немоћи да оружјем и на мегдану разреши конфликт, он гази понос и даје предност разуму и дипломатији.¹⁴ Међутим, та чињеница ниуколико не умањује вредност херојског чина. Напротив, још га снажније истиче и васпоставља у најдуховније димензије српске традиције. Такође, иако наизглед контрадикторно, усред вртлога ратних похода, Кнежевићев поступак је у сагласју с духом епохе и представља најдубљу етичку потврду устаничке идеологије, јер за разлику од старијих и класичнијих епских слојева, у устаничкој епици није више толико важан начин којим се долази до циља, већ су пресудни једино исход и резултат. У циљу ослобађања српских територија и људства, у Устанку је све дозвољено. Тако су и лукавство и подвала и превара и снисходљивост, као и политичко понашање, легитимни облици јунаштва. На пример, Сима Милутиновић с хвалом и симпатијама описује како је током Мишарске битке Лука Лазаревић мучки и на превару убио свирепог Кулина (2003: 31–32).

И Сима Милутиновић је 1844, у спомен боравка у Београду Јосифа Бођанског, професора словенске филологије у Москви, посветио стихове семберијском кнезу. У епском маниру, он описује припреме турског заповедника пред поход на Србију (2010: 45). Силна војска успут је пустошила. Пошто се приближи Семберији, „вила планинкиња“ упозорава кнеза Иву о предстојећој опасности. У невољи, он тражи мајчин савет. Мудра бака

¹⁴ С. Самарџија налази аналогије између Ивана Кнежевћа и других епских јунака: „И Марко ће се ’без болести, од мудрости тешке’ претварати пред агама, беговима и самим султаном. У неким варијантама Марко ће бити принуђен да усред џамије ’турски клања, српски бога моли’... Има у поверењу Ивана Кнежевића и оне трагике чојства због које се Гојко узда у браћу, Страхиња верује тазбини, Дојчин не сумња у побратима, а животе губе најбољи епски јунаци, од Радосава Сиверинца и војводе Момчила, до Бирчанина и Алексе Ненадовића“ (2006: 85).

Сара предлаже покорност: „И по двије овце сиса јагње, / Умиљато, са злом непознато“ (48). Пошто мајчин пословичан наук потврди и супруга Мара, Иво срдечно пресретне и гостопримљиво дочека Кулина. Следећи даљи ток Вишњићеве песме, Милутиновић извесна места додатно поетизује и драматизује, али местимично саопштава и сасвим особена сазнања. На пример, он налази како су Турци у Добрићу одсекли 80 глава и заробили 303 душа; да је Кулин заискао откуп „рушпија осам хиљадица“ (54); те да је новац прикупљао у својој распрострајој кабаници, али „мало кнеже ту састави новца“ (56). Такође, наводи се да је вредност откупа изазвала подозрење Турака, па се Иво пред Кулином правдао да то није Карађорђевићев нити „хајдучки“ новац, већ да је он зарађен продајом волова (58). Напослетку, Ивина придика на рачун злог поступања Турака према раји толико је огорчила Кулина да је он намах посекао хаџи-бербера, Ивиног клеветника.

Иза Кулиновог пустошења Мачве, већина српске војске приближила се Шапцу и отпочела је нападе. Почетком јуна, под командом Јакова Ненадовића, пропао је први покушај заузимања града (Ненадовић 1893: 178; Бура 2003: 50). Међутим, како су Турци већ оскудевали храном, заваде се међу собом Турци Шапчани и они из Босне. Ови други убију Абид-агу, шабачког команданта, који их је задржавао да се врате у Босну, па почну у четама да беже преко Дрине. Једну скупину Турака, предвођену Дервиш-бегом из Градашца, 5. јуна, у шуми Китогу, у заседи је с невеликом четом дочекао прота Никола Смиљанић за кога Петар Јокић збори да је „у Китогу лугу зеленому сву Босну преплашио“ (1980: 225; Милићевић 1888: 653). Савременици особито хвале Смиљанићев подвиг и описују турски пораз: „14 Турака мртви на плацу нашли, 14 миздрака и 12 челенки отели и у логор к Митровици послали“. Мало их је стигло до Дрине, а сам је Дервиш-бег (Дедо Градашчевић једва „с нагом душом издро преко Дрине у Босну“. Извори памте да се онда Турчин, наводно, заригао „да никад више неће ићи да брани Шабач“ (Перовић 1977: 185–186, 191; Милићевић 1888: 653; Ненадовић 1884: 587; Вукићевић 1986: 374).

Неколико дана затим, о Петровским покладама, 10. јуна (Симић – Стојановић 2006: 101), око 2.500 устаника, предвођених Петром Молером, Луком Лазаревићем и Живком Дабићем, тајно се ушанче у Алиагином Салашу, па пошаљу 200 коњаника под видом напада на турски шанац у Бадовицима. Спазивши их малобројне, Турци изађу из логора да их нападну. Срби се надају у бег, мамећи их своме шанцу. Не знајући за превару, Турци се приближе српском положају, где их устаници жестоко потуку пушкама и топом. Мртвих Турака на бојном пољу остало је 116, а рањених 150. Срба је настрадало четворо, а рањено осморо (Перовић 1977: 190; Вукићевић 1986: 375; Аранитовић 2005: 13, 51).

Месец дана потом (9. јул), Карађорђе је командовао још једним нападом на Шабач. Покушај није успео, јер Милоје Петровић није поуздано пренео Вождове налоге. Погинуло је 1.200 српских војника. Карађорђе је заповедио да се Милоје одмах обеси. Извори уверавају да су онда само усрдне молбе

старешина спасиле Милоја смрти (МАРЕТИЋ 1987: 100, 104; ЈОВАНОВИЋ 2004: 85). Молбе су свакако морале бити веома ватрене с обзиром на то да је Вожд у Тополи само неколико дана раније, чини се за мање драстичне преступе, позиву правде жртвовао и рођеног брата Маринка (БУРА 2003: 51; ЗЛАТКОВИЋ 2007: 85–86).

Устаници су наставили да нападају Шабац, али без већих топова нису могли да га заузму (ПЕРОВИЋ 191–192; ВУКИЋЕВИЋ 376). За то време, крај Дрине прикупљала се босанска војска и само се чекало да приспе и босански везир Хусреф Мехмед паша,¹⁵ па да пређу реку код Бадовинаца и да се упуте Шапцу. Утом се био пронео глас да ће нагнати више од 50.000 војника. Осим тога, већ је „Мачва и Поцерина своје људе послала, и Сирчићу паши, и алај-бегу и крајишничком капетану из Новог Муста-бегу, који су на Бадовинце на ову страну прешли, многе кочије траву им у логор односе и други измет чине“ (НЕНАДОВИЋ 1893: 176; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 376). Стога су Прота Матија и остале војводе око Шапца и покрај Дрине страховали да неће моћи да одоле силини Турака, па су писмом у помоћ позвали Карађорђа. Премда је баш у то време већ и Ибрахим-паша с великом војском стигао у Ниш и намеравао да продире низ Мораву Параћину и Ћуприју, Карађорђе је одговорио да он мора прво ићи на Ћуприју да разбије војску Ибрахимову, па ће потом доћи Шапцу и Дрини, а дотле нека они Турке „лацкају и заваривају, како најбоље знају“ (НЕНАДОВИЋ 1893: 176–177; ХАЦИЋ 2000: 89; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 376–377). Прота је послушао Вожда, па је у друштву Стојана Чупића прешао Дрину и ступио у преговоре с босанским везиром. Уверавали су везира о покорности Срба и молили су га да заустави војску. У турском логору, српски преговарачи затекли су шест паша и више од двадесет капетана. Између осталих, ту је био и Кулин капетан за кога Прота вели да је био „човек веселјак“. Застали су и „попа Галоњу из Мачве, и више од двеста кочија мачванских, где гоне дрва и траву и други измет по ордији Турцима чине“ (1893: 183). Када су запели преговори и пошто се одуговлачило Протино отпуштање из логора, услед неуспеле размене турских талаца, Проту је посеђивао и Иван Кнежевић из Семберије: „А неки кнез Иван испреко Дрине, доноси ми рибе дринске, и он ме разговара, али уздише, или је лукав или врло жалостив; то ми није мило, готово бих волео да ми не долази с његовим уздисањем“ (188). Занимљиво је да Прота Матеја, ни с вишедеценијске дистанце, не врши идентификацију кнеза Ивана и његове гласовите духовне „задужбине“, али је, при том, кнежева емотивна карактеризација у складу с традиционалним представама. У невољи, Прота је поочимио Мустај-бегу, новског капетана. Турчин је посинку казивао причу о краљу-освајачу који је, уместо да пошаље поруку по гласнику, лично отишао некој краљици са захтевом да му преда неколико градова. Краљица позна да је то краљ лично дошао. Живот му ипак опрости, уз савет да убудуће

¹⁵ Он је 22. марта 1806. постављен за новог босанског везира, наследивши преминулог Сејид-Мустафу пашу (ЧУБРИЛОВИЋ 1939: 35–36; КЕМУРА 1916: 70–71).

„књигу“ не носи он сам, него да је по другом шаље. Схвативши прозиран сми-сао приче, Прота закључује: „Ово је за мене приповетка да не будем други пут књиганоша. То је доста од Турчина савета“ (192–193). Након низа неизвесности и драматичних тренутака, Прота је, најпосле, једва извукао живу главу и размењен је за турске таоце 18. јула, након двадесетак проведених дана у турском логору (Љушић 1993: 179). Сећајући се немилих догађаја, занимљиво је и то да је Прота веровао да су они били предсказани алегоричним сном (1893: 178–179, 193). Сан у функцији предсказања рђавих или срећних потоњих збивања честа је композициона компонента усмених жанрова. Попут „лијепог“ сна Стојана Чупића који у Вишњићевој песми најављује срећу на мегдану (Карацић 1986: 142), тако и ова фантазмогорична епизода, између осталих, јасно сведочи о фолклорном и митском карактеру Протиних *Мемоара*.

Осим тога што је турска војска привремено заустављена, Протини и Чупићеви преговори нису резултирали споразумом, јер „Турцима се ови празни разговори скоро досаде“ (Хацић 2000: 89). Према анегдоти, Кулин није хтео да чује ни за шта друго осим за покорност раје. „Видиш ли ти“, рекао је Проти, „ову безбројну војску? Међу свима њима нема ниједнога који би се плашио да голом руком ухвати за сечиво сабље у замаху“ (РАНКЕ 2002: 85). Тако је босанска војска на челу с пет паша и много капетана ушла у Шабац 22. јула (ПРОТИЋ 1893: 124; Љушић 1993: 180). Након тога, српске старешине нису више могле на окупу да одрже војску и да заштите народ од робљења и харања, па се Мачва и Поцерина била скоро сасвим предала. „А од наше јадне војске“, извештава аустријски капетан К. Јовановић митрополита Стратимировића, „ниоткуда пушка не пуца. Наши поглавари Јаков и Лука завукли се к Ваљевској нахији у буцак, пак одунда гледе гди се вилајет роби“ (ПЕРОВИЋ 1977: 196–197). Атмосферу тих дана преносе анегдоте. Већ одевени „црвеним бињишима“ (знак подаништва Турцима), српски кметови почели су да се отимају ко ће бити кнез. Шушкетајући у говору, један је гласно заговарао: „Ја к’ез, ја к’ез.“ Посматрајући како се комично лакта за кнезовско место, Мијаило Ракић из села Мровске рече му: „Бре, ако те увати Карађорђе у руке, видећеш какав ћеш бити кнез.“ Међутим, како је још понека чета била одметнута у шумама, узалуд је Живко Дабић, момак војводе Јакова Ненадовића, викао: „У бисију, јунаци“, како би ту дочекали Турке који су палили села, јер му на то Мата из Грабовца довикне: „Какву бусију, несрећниче, остави те козије ноге (пиштоље) под кладу, па ајде да те предајем Турцима, јер је Турчина као у гори листа; ми се никако одржати не можемо!“ Од тога се војска препадне и растури кудкоје, а старешине које нису хтеле да се предају „попадну опанке па бежи у луг“, кријући се и од Турака и од преданог народа (Хацић 2000: 89–90; Ненадовић 1893: 195–196). Хроничари бележе народне жалбе упућене вођама: „Зашто су почињали рат кад су знали да се не могу одржати?“ (РАНКЕ 2002: 86). Према једној белешци, онда је и Јаков Ненадовић „хтио да побегне у Њемачку (и дошао до Забрешја), па му Цинцар Јанко није дао. Потом Јаков у селу Дријену исјекао попа

Милована из Грабовца, говорећи да га је опадао К. Ђорђевић да хоће да бјежи у Њемачку“ (КАРАЏИЋ 1969б: 213).

У крајњој нужди, опасности и при расулу војске, Карађорђе је више него ико показао храброст и сачувао присебност. После срећног отпора пруженог Турцима на Морави, он је са 1.000 војника и два топа похитао Шапцу. У помоћ је позвао и војводу Јанка Катића. Пошто се прочује да је Вожд стигао у Бели Брод, Прота Матеја одмах му похита у сусрет. Међутим, Ђорђе га није најбоље предусрео, већ га је оптуживао за издају током преговора с босанским везиром. Прота се правдао чак и сузама. Схвативши да је ипак претерао с оптужбама, Вожд је помирљивијим речима тешио уцвельеног Проту: „Ене га сад! Ја не кажем да си неверан мени и народу. Но кажем да си луд. Зар ти је мало других људи макар и војвода да шаљеш, а не ти собом да идеш сам“ (1893: 198–199). Међутим, неспоразум је одјекнуо. Пронео се глас да су Јаков и Прота хтели Карађорђу да преотму врховну власт, па их је Ђорђе због тога утамничио, а штавише и посекао. Гласине су допрле чак и до митрополита Стратимировића, па су му, стога, 22. јула 1806, писали да је све то неистина и да се се они не боре за власт већ за добробит отаџбине, те и да они „коменданта Карагеоргију...особито високо почитују“ (ПЕРОВИЋ 1977: 197–198; ЉУШИЋ 1993: 181–182).

Очајан у белобродском логору, Прота Матеја је ипак морао да се хитро прибере и да према заповестима Вожда напише писма кнежевима Пеји Велимировићу, Миловану Грбовићу, Милићу Кедићу и буљубаши Михаилу Недићу. Вожд налаже да заједнички ударе на војску Хаџи-бега из Сребренице код села Братачића ваљевског и уз то прети да уколико неки старешина не послуша заповест тај ће „на мукама умрети; а који се војник не нађе у својој војсци, тај ће војник пред његовом кућом на колу бити“, а кућу ће му запалити (НЕНАДОВИЋ 1893: 199–200). Пошто Ђорђе с војском стигне у Ваљево, дочекују да су све старешине с војскама на окупу код Братачића. Онда им Вожд у помоћ пошаље Милана и Милоша Обреновића с Рудничанима, те Лазара Мутапа и Јована Курсулу (200), а сутрадан повиче осталима: „Хајте, спремајте, да идемо Братачићу“. У духу општег места, Прота Матеја је подговарао старешине (кнеза Теодосија, буљубашу Милована из Гараша, архимандрита рачанског Хаџи Мелентија) да моле Вожда да се он ради предострожности уздржи од битке:

„Господару, ми смо се договорили да ти собом не идеш горе. Јер ако Хаџи-бег разбије нашу војску, то је ништа, као једну чету, и опет ће се сва војска овде око тебе скупити; ако ли ти идеш, пак, Боже сачувај, да тебе разбије, а он више војске има него у нас, онда би пуко глас, да је Хаџи-бег разбио Карађорђа, и наше војске и народ где је годе који, сви би надежду изгубили, а Турци се ослободили, и после конечна пропаст свима, кад глава страда“.

На то Ђорђе одрече: „Е, чича прото, тако је, то све и ја знам, али ће рећи: не смеде Карађорђе да изађе Хаџи-бегу на битку, а како ће сутра везиру и

свој Босни изићи!“ Једва се Вожд приклонио молбама, али после пола сата, вели Прота, „њему дође опет уја“, па повика: „Спремајте“. Опет су га молили и најзад је пристао да у позадини прати битку у којој су устаници, 1. августа, поразили турску војску. Турака је погинуло 300, а Срба пало 60 и било је доста рањених (1893: 200–203; СВЕТИЋ 1843/1844: 16–17; ЈОКИЋ 1980: 202–203; ПЕРОВИЋ 1977: 204–206; ХАЦИЋ 2000: 90; ПРОТИЋ 1893: 121–122; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 394–395).¹⁶

Докле се Карађорђе бавио у Ваљеву, а устаници борили против војске Хаџи-бега, главнина турских трупа под командом Сулејман-паше Скопљака једновремено је пошла од Шапца према Београду. Једно крило турске војске, под вођством Хасан-паше бањалучког, у селу Крнићу, недалеко од Шапца, на Светог Илију, 2. августа, нападе су изненада чете Јакова Ненадовића, Луке Лазаревића и Јанка Катића. Збуњени Турци нагну натраг Шапцу у великом нереду, а Срби се надају за њима. У томе гоњењу Турака, на Дугим њивама код воде Петковице, несмотрено је погинуо војвода Јанко Катић кога су савременици држали за „најхрабријег и најпаветнијег у оно време витеза Србског“ (СВЕТИЋ 1843/1844: 18; ПРОТИЋ 1893: 125–126; ЉУШИЋ 1993: 183). „А морао је погинути“, пише 1807. земунски еснафлија и песник, пореклом Грк, Тријандафило Дука, „јер се опио крвљу турском коју је просуо“ (1910: 63; 2004: 219). На основу сведочења попа Панте Павића из Бранковице, Прота Матеја је описао догађај. Јанко налети на једног старца Турчина и затражи му предају. Познавши Јанка и знајући како он храбро сече Турке, старац потегне из своје „мале пушчице“ и Јанка погоди „посред жива срца“. Војници, а особито момак Чеврљуга, прихватише Јанка који је одмах издахнуо. Панта скочи и свеже старца. Касније је Прота Матеја разгледао ту „пушчицу“ у свога комшије, попа Панте, и вели да је била „мало дужа од једног аршина“ и да „не ваља три гроша“. А Панта, као и више сведока, казивали су да је и „старац мало више ваљао него његова пушчица, али, проклети, уби онако мудрог и преко мере храброг јунака, Катића Јанка“ (1893: 206–207; ПРОТИЋ 1980: 276; МИЛИЋЕВИЋ 1876: 78; 1888: 244–245; ВУКИЋЕВИЋ 1986: 396). Посве банална и незнатна смрт гласовитог јунака захтевала је додатну мотивацију и вукла је даље у причу. Стога је постало предање о судбинском предсказању Катићеве смрти. Према приповедању Луке Лазаревића у Кишињевићу, Јанко и Лука су о Духовима¹⁷ 1806, непосредно пред бој против Хасан-паше код Крнића, ручали печену јагњетину.

¹⁶ Слично се казује и поводом битке у Варваринском пољу 1810. Сагледавајући последице сукоба против јаког непријатеља, војводе су саветовале Карађорђу да се клони боја. Карађорђе им одговори: „Које куде, видим да је велика турска сила, и доиста је тако. Ал ће војска мислити да се бојим Турака па ће се поплашити, и онда може зло бити“. Најзад, Карађорђе је попустио и повукао се на оближње брдо, одакле је имао добар преглед. Ипак, није одолео. Опсовавши Турке: „Ене, по души ји турској“, сјурио је низ брдо и умешао се у бој (НЕНАДОВИЋ 1883: 242; КАРАЦИЋ 1969б: 79).

¹⁷ К. Протић сматра да је Лука помео Светог Илију с Духовима или да Л. А. Баталака није добро упамтио празник који му је Лука навео (1893: 125).

„Јанко откине једну плећку од печена јагњета, и будући да смо гладни били, а друго ништа пре јагњета није било за јело, то он скоро с плећке месо поједе, па је поче обртати, и у њу загледати, и у то проговори: 'Побратиме Луко! Од нас старешина скоро ће једнога нестати!' И ја му на то одговорим: 'Прођи се, Бога ти, побратиме Јанко, тога, зар је наша судбина у јагњећој плећки зарезана?'"

Утом су са страже дојурила два коњаника и објавила напад Турака. Захваљујући најпре Катићевој присебности, Срби су брзо организовали одбрану и одбили Турке који се уз велику штету врате у Шабац.

„Али, како су Турци растерани били, а Јанко Катић свуд као кобац за њима јурио, тако, и то једна, такорећи кукавица Турчин, иза шумарица сакривен, дугом пушком опали, те Катића по сред ребара више слабине на скроз погоди, и овај без душе, с коња на земљу свали се!!! – Није ни убица његов остао у животу. Дობлижњи момци угледали су где је у шумару дим од пушке показао се, те оптеку цело оно место, и убицу Катићевог свега на комаде исеку; али са свим тим, жалос наша општа за Катићем Јанком остала је ненакнадима.“

Према истом извору, и Карађорђе је сузама ожалио Јанка Катића на месту његове погибије (Арсенијевић 1988: 238–239).¹⁸

Предање о Катићевој смрти било је добро познато и Сими Милутиновићу, пријатељу Луке Лазаревића и његове супруге Данојле (2003: 5–40, 91–93). У *Сербијанци* о томе пише:

„Ал' Катићу већ доспео био, / И Јакова диго са Збрежја, / Нашео се с Луком у Крњићу, / Обувшијем пак опанке лакхе, / И паметју старом опасав се, / Шуме с' держат, из бусија бити. / Тек по јагње свак испеко себи, / Посеб' Јаков, а два ова скупа / Сједу к винку за печене плећке, / Док ти Јанко разгледавши своју... / „Брате Луко, нас једнога нејма, / А то данас, ил' најдаље сутра!“ / Плећка л' јавља што се претчувствује (1993: 106; Ненадовић 1884: 138–139).

У виду општег места, аутор *Сербијанке* још поетски стилизује, наводне, последње Катићеве речи. Смртно рањен, Јанко „тек викну а момцима

¹⁸ Анегдоте памте Војда забринута, тужна, очајна и срдита, али ретко уплаканог. Вук Караџић налази да се Вожд „сит наплакао“ за „милосницом“ Маријом из Бруснице. Она је била потурчена уочи Првог устанка и живела је у неком од турских харема у Београду. По ослобођењу Београда, 1806, запала је за око Карађорђу. Вожд ју је обукао у мушко одело, наоружао, уврстио међу своје момке и дао јој заставу. Учествовала је у неким биткама. Добила је и мушко име – Марјан. Међутим, тајна љубав није задуго остала непозната. Јелена је убрзо сазнала за Марију, односно Марјана, и организовала је њено убиство. Потплатила је Вождовог момка, Павла Цукића, који ју је убио, изгледа, средином 1808. и одметнуо се, потом, у хајдуке (1969а: 151; Златковић 2007: 97). Према једној песми из земунског рукописног зборника, у сремском манастиру Фенеку Карађорђе оплакује злу српску судбину након краха Устанка 1813. године (Милићевић 2002: 80–81).

својим: / 'Камо Лука?!' 'Оде гонећ Турке!' / То тек дочув свалио се с хата, / И на земљу живим не доспјевши“ (106–107).¹⁹

Након Катићеве погибије, војска клоне духом, а Космајски срез скупи се око мртва Катића, узму га и однесу у Рогачу (ХАЦИЋ 2000: 91). Одлазак с бојишта, вели се, војници су пропратили речима: „Кад немамо нашег старешине с киме смо се научили војевати“. Одмах је Карађорђе послао четири своја момка у Рогачу по Катићевог брата, Марка, да замени Јанка и да натраг поведе сву војску из своје кнежине (НЕНАДОВИЋ 1893: 206; НЕНАДОВИЋ 1884: 139).

После победа у Братачићу и Крнићу, Карађорђе је покренуо војску из Ваљева селу Бељину да се тамо састану са војском која је стајала према Шапцу. На том путу, у селу Врелу, дође Вожду неки човек и донесе му некакво писмо. Писар Стева прочита писмо Господару насамом. Карађорђе одмах пошаље одговор по истом човеку и „само хода и јечи“. На један мах рече буљубашама:

„А знате ли шта су учиниле моје старешине? – Не знамо, Господару! одговорише они. – Кокуде, поплашиили се од мене, да их не побијем, па хоће сви да беже!! Сад сам им писао да седе где су: ја идем да бијем Турке а не Србе!“ (ЈОКИЋ 1980: 202; МИЛИЋЕВИЋ 2002: 47).

Очито да су приче и застрашујући гласови о Вождовим суровим мерама кажњавања непослушних устаника хитрије путовале од самога Карађорђа, па је он у одсудним моментима, како уверава анегдота, ипак морао да пружа и својеврсна уверавања о толерантнијем понашању. Међутим, срба није га напуштала ни по приспећу у војни логор у селу Бељину. О томе сведочи познати догађај батинања писара Стеве Јевтића наочиглед читаве војске:

„Ту је Карађорђе; љутит, слабо с којим говори, све ћути. Док му нешто писар његов, ваљда је скривио – он ћипи, пак ти мога Стеву батином, батином; нико не сме да се прикучи, да моли, а од њега се не отима. Док већ у неко доба потрчасмо молити и Стеву отурисмо, те побеже, а он криштинку довати да убије, а Стева се умеша у војнике и тако се спасе. Сад сва и војска и војводе и капетани гледају то, и један с другим шапље: јаој брате, кад он од свога момка и писара тако ради, ја шта ће од нас, ако скривимо, бити.“

Страх изазван демонстрацијом силе имао је, закључује Прота Матеја, васпитни карактер: „Уђе слога, и, да је рекао онда: хајте сви на Саву, да

¹⁹ У анегдотама које садрже теме јуначких смрти често се стилизују самртне опорукe гласовитих устаника. Памте се, на пример, последње речи Хајдук Вељка Петровића (Караџић, 1969в: 74), Батинића Стојка из Азање, Васе Чарапића, Јована Белова, Јована Курсуле (Златковић 2007: 113–114) и Ђакона Авакума (Милићевевић 1888: 7; Поповић 1950: 180).

прегазите, – ту се не би смео наћи један који не би на Саву нагазио, а то ли на Мишарско Поље“ (1893: 208).

Истога дана, 3. августа, пошто се мало одморио, Вожд је отишао са четом од триста момака до ћуприје на Думачи куда су Турци често пролазили (Љушић 1993: 183). Турци се нису појавили, али је стража привела двојицу Срба. Један од њих био је Милош Стојићевић Поцерац, тада још незнатан јунак,

„који је дотле био писар код буљубаше Илије Марковића у Поцерини. Милош је био млад човек, школован код попава, мали плав, симпатичан, али јуначан, тако да су га поредили са старим Милошем из Поцерја, побратимом Краљевића Марка. Његов господар био се предао Турцима, његова мајка била је одведена у ропство, а он је са неколико момака побегао у планину. С њима је сад изашао пред Карађорђа. Овај му је рекао: ’Ти си мој син и бићеш ми војвода у Поцерју‘“ (РАНКЕ 2002: 86).

За разлику од Ранкеовог хроничарски сажетог и садржајног излагања, о тим догађајима савременици и сведоци зборе опширније, низом анегдотских епизода. Према сећању Карађорђевог буљубаше, Петра Јокића, сусрет устаника са Милошем Поцерцем био је испуњен неповерењем. На сумње да су они турски шпијуни, Милош и његов друг уверавали су устанике да нису, већ да им је дотужио турски зулум, па су дошли „Господару да с њим ил’ живе ил’ умру“. Када им покажу Гоподара, они „се сузбијају, мисле да иј варамо, јер га виде у гуњу и опанцима“. Вождова представа, одевеног у просто народно одело, анегдотска је константа којом се истиче његова блискост с народом. У сељачкој једноставности, Карађорђе је далек Турцима, али и богато одевеним војводама које се повремено поистовећују с Турцима.²⁰

У даљем следу, Ђорђе искушава верност Милошеву и његовог пратиоца, па их је као вичне домаћем терену, скупа са тројицом својих момака, међу којима је био и Алекса Дукић, послао у извидницу. Том приликом, Карађорђе је срео и једног трговца који

„бежећи из Поцерине ту наиђе на њега и каже да он бежи од Турака, да су Турци све поље шабачко притиснули, да се Мачва и Поцерина предала, и да Срби Турцима рану носе. Јоште гледећи на војску Карађорђеу, дода говорећи: ’Ја видим, ти имаш мало људи, с тима се држати не можеш, а к томе су сви страни, па не знаду куда ће, па ће се смести те ће и од наши људи страдати; но, ако ти имаш јошт гди војске, а ти удри силу на силу‘“.

²⁰ Неповерљиви су Турци и када се Ђорђе, после славне победе на пољу Тичару 1810, састао са турским преговарачима у пратњи Младена Миловановића, Симе Марковића, Проте Матеје Ненадовића и Павла Поповића. Лошије одевеног од војвода, Турци га нису препознали, па су питали ко је Црни Ђорђе. На то им је он узвратио: „Ја сам Црни Ђорђе некоме црн, некоме бео“. Сумњајући да је то заиста био Карађорђе, Турци су му, ипак, пренели поздраве: „Поздравите бива Карађорђа од наше стране“ (Милићевић 1876: 557; Златковић 2007: 76).

Према наводима хроничара, овај се случајни тактички савет ударања „силе на силу“ веома допадне Карађорђу, па се он одмах врати у Бељин. Наредивши наступање још два сата напред, у селу Јаловику ископају шанчеве (Хаџић 2000: 92).

Сутрадан, Карађорђе се с четом врати у Думачу, на уговорено место, али од извидника ни трага. Посумњавши у превару, Ђорђе рече:

„Има л’ ко да заурла као курјак? Но шта се у војсци неће наћи“, додаје Петар Јокић. „Нађе се један и заурла. ’Аја! ’ Нема. ’Опет’ рече Господар више да дигне глас. Он то и учини, ал’ све бадава. ’Еј, мајку му, гди ме она балава деришта преварише... Баците једну пушку, па шта му драго.’ Избацише једну пушку. Слуша он, ал’ нема одзива. Наједанпут тек пуче једна пушка. ’Ето иј, ето’, рече Господар. У том дођоше они сви петорица“.

Ђорђе је питао Алексу Дукића за мишљење о Милошу, а овоме су недостајале речи хвале, што се Ђорђу учинило веома мило (Јокић 1980: 203–204; Милићевић 2002: 47–49). Дознавши, затим, од Милоша Стојићевића да се у селу Грушићу састала скупштина која се договарала да носи Турцима порез и друге потребе, Карађорђе се с војском тамо упути. Преноси се да је Цинцар Јанку било жао кнеза Илије, па је похитао да му јави да бежи, јер се овај био предао Турцима. Пошто се војска довољно приближила селу, видели су Илију како је с неколико момака утекао. Опколивши скупштину, Вожд издвоји главније потурице, па пошто их испита, двојицу посече. Поново је Карађорђе прибегао изазивању страха ради успостављања борбеног поретка међу устаницима. Након тога, упитао их је:

„Оћете л’ се ви и опет Турцима предати?’ ’Нећемо’, гракну народ. ’Видите л’ ви, браћо, како Турцима носите рану, овнове, волове, масло, јајца, мед, млеко. А ја од вас ниједног јајета не тражим. Само сам рад да вас испод поганог турског јарма избавим.’ ’Оћемо ми с тобом у гору, у воду.’ ’Е кад оћете, а ви дајте то што сте Турцима спремили, да ми се војска мало нарани.’ Људи дадоше све радо и весело (Јокић 1980: 204; Милићевић 2002: 49–50).

Прота Матеја налази да је Вожд ликвидирао тројицу поцерских кметова, те да то није одмах учинио у Грушићу, већ у Дворишту, селу у подножју Цера, где су, према предању, били двори Милоша Обилића (1893: 209; Вукићевић 1986: 397).²¹ Према истом извору, намах после извршења казне, Ђорђе је показао руком Милоша Стојићевића и рекао:

²¹ Ј. Хаџић пише да Карађорђе „наиђе у Белој Реци на кметове, међу којима је био и кнез Илија и Данило, буљукбаша, који су се били саставили да располажу заиру за Турке. Како неки потпазе Карађорђа, одма’ се поплаше и брже побегну у планину. Но, Карађорђе четири кмета докопа у руке и посече“ (2000: 92).

„А ово нека буде војвода Милош Поцерац, Милошу Обилићу на место! Ја ви, Поцерци (окрете се њима, јербо је онде с Милошем дошло неколико, око сто, Поцераца) видите како ова тројица платише својим главама, који воле Турцима него својој браћи Србима; тако ћете и ви сви који од сад не узаслуша овога мога и вашег војводу Милоша. А ти, војвода поцерски, ако моје заповести не испуњаваш, овим ћеш трагом проћи“ (1893: 209).

Милош се поклони и пође руци, али Вожд не даде руку, но се у образ пољубише. Милош рече:

„Господару, сто живота да имам, свих ћу сто изгубити, а твоју ћу вољу и запосвест до смрти испуњавати“. – Стоје они Поцерци у највећем страху, гледајући ону тројицу без глава, док један рече: ’Господару, нисмо имали међу собом свога војводе, опрости нам до сад, а од сад ми сви за нашим војводом а он за тобом у гору и у воду!’ – а други сви: ’У гору, у воду, за нашим војводом.’ ’Ето којекуда, да је просто, а од сад да вас видим! Чувајте се да вам у таке гости не долазим’“, закључи Карађорђе (1893: 210).

Показна вежба строгости уродила је плодом. Поцерци сутрадан „нагрну као скакавац у логор“ своје војводи. Нико није заостао, осим старца који су остали да сахране тројицу жртвованих Срба. У духу дидактичко-просветитељског штива, Прота Матеја истиче поуке: „Ето шта у своје време важи паметна строгост: погубити тројицу за сачувати хиљадама“ (1893: 210; Ненадовић 1884: 628–629).

Приповедна варијанта Петра Јокића о томе како је Милош постао војводом још експлицитније и симболичније упућује на косовску легенду. Он вели да је Карађорђе из Грушића дошао на конак у место звано „Милошева вода. Бунар Милоша Обилића“. Он помиње да је ту била „вечера“ за којом су сви седели по старешинству, где је коме место, а Милош Поцерац служио је при софри. У неко доба, Господар рече да и Милош седне. Иако је у традицији знано да је Карађорђево омиљено пиће било ракија²², оно је у Јокићевом казивању симболично замењено вином. Када се послужи Господару трећа чаша вина, он је узео, па рече:

„Господари и браћо! Ову чашу вина да пијемо у здравље младог нашег јунака Милоша, одсадањег војводе поцерског, који заједно са именом

²² Карађорђе је јутро почињао молитвом и чашицом ракије, пева Вишњићева песма. Анегдота, такође, наводи да је Ђорђе највећом гозбом сматрао „погачу и папулу, уз пост; а погачу и суво месо уз мрс, и уз то чутурицу шумадијске ракије“. Казује се и о томе како је руски посланик у Србији, К. К. Родофиникин, чак настојао да Вожда одвикне од ракије и да код њега створи навику пијења чаја, па му је зато уз чај послао упутство како се напитака припрема и уз то још и рума. Баш када се Вожд привикао на чај, понестало је рума и он се поново приволео ракији (Златковић 2007: 91, 93, 96).

наслеђује храброст и јуначество свог имењака Обилића. Здрав си, Милошу, војвода поцерски!!!“ Милош скочи да пољуби руку, а он га врати да седне на своје место. После вечере, Вожд рече окупљеном народу: „Чусте л’ ви да ја вама постави војводом Милоша?” ’Чусмо, Господару.’ ’Њега да слушате: што вам год он заповеда, то ја заповедам. Зато кад вас он позове, сви без изговора за њим да идете. Оружје сте предали Турцима, но узмите сикире и мотике. Мени такови људи требају да шанце копају, а пушкака имам доста.’ ’Оћемо Господару!’“ одговорише Поцерци (1980: 204–205; МИЛИЋЕВИЋ 2002: 50–51).²³

Одметнувши колебљиве Поцерце и Мачване у устаничке редове, Карађорђе се с војском из Бељина, 9. августа, упутио Мишару, где се 13. августа одиграла одлучујућа битка у којој су устаници извојевали најсјајнију победу против турске војске у Првом српском устанку. Победом на Мишару, Срби су повратили власт у Поцерини и Мачви и задуго отклонили опасност од турских напада из Босне. Са Мишара су Карађорђе и устаници притекли у помоћ угроженим снагама на Делиграду, а потом су заузели Београда, крајем 1806. и почетком 1807, крунисали дотадашње борбе и присилили Порту на веће уступке.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Аранитовић, Добрило. *Подриње у устаницима 1804–1815. Енциклопедија*. Шабац: Заслон, 2005.
- АРСЕНИЈЕВИЋ БАТАЛАКА, Лазар. *Историја српској устаника*. Београд, 1898.
- БУРА, Никола. *Србија и свеј у време Првој српској устаника (1804–1813). Хронологија – догађаји и личности*. Београд: Теовид, 2003.
- ВУКИЋЕВИЋ, Миленко. *Карађорђе*, II. Београд: Слобода, 1986.
- ГАВРИЛОВИЋ, Андра. *Знамениити Срби XIX века*. Загреб, 1901.
- ГАВРИЛОВИЋ, Андра. *Седмдесет анејдоја из живојта српских књижевника*. Београд, 1911.
- ГЕЗЕМАН, Герхард. Једном мртвом певачу. *Зборник у славу Филија Вицњића и народне ѿесме*. Београд, 1935.
- ДУКА, Тријандафило. *Историја Славено-Срба*. Београд, 1910.
- ДУКАС, Тријандафило. *Историја Славеносрба*. Панчево: Историјски архив Панчево, 2004.
- ЂУРИЋ, Јанићије. Копија историје сербске. *Казивања о српском устанику 1804“*. Д. Самарцић (ур.). Београд: СКЗ, 1980, 1–68.

²³ Ј. Хаџић тврди да је Карађорђе Милоша Поцерца прогласио војводом у селу Јаловик где су устаници ископали шанчеве и пошто се вратио с конака у Дворишту Милоша Обилића (2000: 92).

- Златковић, Бранко. *Први српски усџанак у џовору и у џивору, анеџдоџте и сродне џриџоведне врџте усмене књижевности о Првом српском усџанку*. Београд – Аранђеловац: Институт за књижевност и уметност – Фонд „Први српски устанак“, 2007.
- Јовановић, Павле. *Исџорија најважниџи доџађаја у Србији од џод. 1459. до 19/20. сеџт. 1813. По џримјечаниџима најважниџих доџађаја у Србији Ивана Јуџовића*. Београд: Службени гласник, 2004.
- Јокић, Петар. Причања Петра Јокића о српском устанку. *Казивања о српском усџанку 1804*. Д. Самарџић (ур.). Београд: СКЗ, 1980, 149–263.
- Каниц, Феликс. *Србија, земља и сџановниџтво*. I–II. Београд: СКЗ – Рад, 1985.
- КАРАџИЋ, Вук Стеф. Историџски списи I. *Сабрана дела Вука Караџића XV*. Р. Самарџић (ур.). Београд: Просвета, 1969а
- КАРАџИЋ, Вук Стеф. Историџски списи II. *Сабрана дела Вука Караџића, XVI*. Р. Самарџић (ур.). Београд: Просвета, 1969б.
- КАРАџИЋ, Вук Стеф. Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834. *Сабрана дела Вука Караџића VIII*. М. Павић (ур.). Београд: Просвета, 1969в.
- КАРАџИЋ, Вук Стеф. Српске народне пјесме IV. *Сабрана дела Вука Караџића, VII*. Љ. Зуковић (ур.). Београд: Просвета, 1986.
- КАТИЋ, Миливоје. *Војвода Јанко Каџић*. Сопот, 2003.
- КУНИБЕРТ, Бартоломео. *Српски усџанак и џрва владавина Милоџа Обреновића 1804–1850*. I. Београд: Просвета, 1988.
- Љубинковић, Ненад, Мирјана Дрндарски. *Први српски усџанак – од исџорије до „народне исџорије“ и џене усмене мџџизације*. Београд – Орашац: Наша прича плус – Задужбинско друштво „Први српски устанак“, 2012.
- Љушић, Радош. *Вожд Карађорђе*. I. Смедеревска Паланка, 1993.
- МАРЕТИЋ, Ернест Гедеон. *Исџорија српске револуције*. Београд: Филип Вишњић, 1987.
- МАТИЦКИ, Миодраг. *Исџорија као џредање*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 1999.
- Милинковић, М. Д. Гроб кнеза Иве од Семберије. *Прилози за књижевност, језик, исџорију и фолклор* 3. Београд, 1923.
- Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*, Београд, 1876.
- Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знамениџих људи у српској народа новијеџа доба*. Београд, 1888.
- Милићевић, Милан Ђ. *Карађорђе у џовору и у џивору*. Чигоја штампа: Београд, 2002.
- Милутиновић, Сима Сарајлија. *Србијанка*. Д. Иванић (ур.). Београд: СКЗ, 1993.
- Милутиновић, Сима. *Жиџија усџаника*. М. Радевић (ур.). Коцељева: Библиотека „Јанко Веселиновић“, 2003.
- Милутиновић, Сима. *Тројебраџсџтво, Тројесесџарсџтво, Зорица, Лирске џесме*. II. Зубац (ур.). Бачка Паланка: Логос, 2010.
- Ненадовић, Константин. *Живоџ и дела великоџ Ђорђа Пеџровића Карађорђа и џеџови војвода и јунака*. Беч, 1884.

- НЕНАДОВИЋ, Љубомир П. *О Црногорцима, њихма са Цетиња 1878. године*. Београд: СКЗ, 1929.
- НЕНАДОВИЋ, Прота Матеја. *Мемоари*. Београд: СКЗ, 1893.
- ПАНИЋ, Милорад Суреп. *Филиј Вишњић, животи и дело*. Београд: Просвета, 1976.
- ПЕРОВИЋ, Радослав (ур.). *Први српски устџанак, актиа и њихма на српском језику 1804–1808*. Београд: Народна књига, 1977.
- ПОПОВИЋ, Љубодраг (ур.). *Казивања савременика, мемоарска траћа о Првом српском устџанку*, Аранђеловац: Фонд „Први српски устанак“, 2003.
- ПОПОВИЋ, Сретен Ј. *Пушовање њо новој Србији (1878 и 1880)*. Београд: СКЗ, 1950.
- ПРОТИЋ, Антоније. Повестница од почетка времена вожда србског Карађорђа Петровића. *Казивања о српском устџанку 1804*. Д. Самарцић (ур.). Београд: СКЗ, 1980, 265–311.
- ПРОТИЋ, Коста С. *Рајни доаћаји из Првоа српскоа устџанка 1804–1813 њод вождом Карађорђем Пејровићем*. I. Београд, 1898.
- РАНКЕ, Леополд. *Српска револуција*. Аранђеловац – Београд: Фонд „Први српски устанак“ – СКЗ, 2002.
- САМАРЦИЈА, Снежана. Све ће то народ заборавити (уз казивања о кнезу Ивану Кнежевићу). *Насијање нове српске државе*. Н. Љубинковић (ур.). Велика Плана – Београд: Скупштина општине – Институт за књижевност и уметност, 2006, 81–96.
- СВЕТИЋ, Милош. Ратовање Срба са Турцима Бошњацима. *Голубица с цвешом Књижевностиа србскоа*. V. М. Светић (ур.). Београд, 1843/1844, 1–18.
- СЕЧАНСКИ, Живан. *Причања савременика о Првом устџанку*. Београд: Просвета, 1954.
- СИМИЋ, М., Д. Стојановић. *Календар Првоа српскоа устџанка*. Београд: Филип Вишњић, 2006.
- СТЕВАНОВИЋ, Новица. *Рајна лукавстиа српске војске (1804–1815)*. Београд: Војска, 2002.
- СТОЈКОВИЋ, Срета Ј. *Нова Србијанка. Борбе за ослобођење 1804–1815. њод*. Београд: Друштво Светог Саве, 1927.
- СУВАЉИЋ, Бошко. *Певач и традиција*. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- ХАЦИЋ, Јован. Бој на Мишару. *Насијање нове српске државе*. Н. Љубинковић (ур.). Велика Плана – Београд: Скупштина општине – Институт за књижевност и уметност, 2000, 89–99.
- ЧУБРИЛОВИЋ, Васа. *Први српски устџанак и босански Срби*. Београд: Геца Кон, 1939.

*

КЕМУРА, S. F. *Prvi srpski ustanak pod Karagjorgjem po turskim izvorima*, Sarajevo, 1916.

Branko R. Zlatković

“PREDŠESTVA MIŠARSKA BOJA” (EVENTS PRECEDING THE BATTLE OF MIŠAR)
IN FOLK ORAL CHRONICLES AND TESTIMONIES OF CONTEMPORARIES

Summary

The paper chronologically presents historical events that happened during 1806 across the Drina battlefield and that preceded and represented an introduction of sorts to the decisive Battle of Mišar (1/13 August). The events, however, are not observed only from a historiographic point of view, but are also monitored through the eye of an oral story teller and singer, an insufficiently literary memoir writer and correspondent, and a rare chronicler. While the official historiography notes only a few significant battles between Serbian and Turkish army, primarily oral or folk chronicles remember and describe tenfold battles, altercations and conflicts, as well as negotiations and rare periods of peace. The vast and diverse material of both prose and poetry paints a mythical image of the world filled with battles and conflicts, feats and heroes' deaths, premonitions, allegoric dreams, reminiscences and sayings.

Виши научни сарадник

Институт за књижевност и уметност у Београду

branzlat@gmail.com